

Predno torej prične učitelj razdeljevati vrt, naj natančno preudari, katere stroke kmetijstva bode uvedel na svojem vrtu, zlasti naj se ozira na krajevne in podnebne razmere ter na sredstva, ki so mu na razpolaganje. Bolje je vrt preprosto urediti, pa umno obdelovati, nego pa mnogo hoteti, a ničesar ne zvršiti.

Razne reči.

* **Prekle,** po katerih se ovija fižol, navadno so neomajane. Prvo leto se dobro drži lubad lesa, drugo leto se pa prične lupiti, in po razpokah in režah se ugnezdi mrčes ter leže jajčka po njih. Le preišči tako preklo, in videl bodeš, koliko se ti je zaredilo pod lubadjo škodljivcev, ki ti bodo pozneje delali škodo na vrtu. Tedaj omaji vse take palice.

* **Kako drevje obvarovati zajcev.** Zopet je prišla zima in ž njo nevarnost katera preti sadnemu drevju po zajcih, zato v novič opozarjamo naše sadjarje, naj varujejo drevje svoje teh škodljivcev. Neki Schreitter piše v listu „Fundgrube“ to le: Nekateri sadjarji namažejo drevje z ilovico, drugi z ugašenim apnom. Prvo ni nič vredno, ker prvi dež odpere mažo, drugo je pa boljše. Drugi zopet obvežejo drevje s slamo. Škoda slame, časa in dela. Če pade debel sneg, ki dobi vsled mraza skorjo, tedaj drži zajca, kateri ogloda nad slamo lubad in tako uniči drevo. Ako je pa lubad mladega drevesa razpokana, tedaj vlaga mrčes v te razpoke svoja jajca, in slama varuje mraza zalego, katera ob prvem spomladanskem solnci izleze in obgloje vse popje. To sem izkušal mnogo let kot kmetovalec, prijatelj narave in kot lovec. Moj sadovnjak ima več nego 900 dreves, in vsako leto nadomeščam staro z mladim drevjem, katero so mi prejšnje čase vedno poškodavali zajci. Sedaj mi pa rabi proti zajcem to le ceno in zanesljivo sredstvo: Vzamem navadne ilovice, svežega kravjaka in poldrugi del ugašenega apna. Vse to pomešam v kaki posodi z gnojnico vred dobro skupaj in naredim toliko redko zmes, da se da rada mazati s čopičem. Predno mažem s to zmesjo, dodenem ji nekaj govejega žolca. Ta pripomoček mi rabi že 22 let izvrstno, kajti po deblih mi zatira mah, uničuje mrčesjo zalego po njih in varuje drevje zajcev, zato ga pa tudi prav zelo priporočam vsem sadjarjem.

* **Pridelovanje posebno velikih buč.** V Kaliforniji ravnajo tako le, če hočejo posebno velike buče pridelovati: Izkopljejo čveterooglato luknjo, 70 $\%$ široko in dolgo ter 35 $\%$ globoko. To luknjo napolne do polovice s človeškim gnojem, nanj pa natresejo 6 $\%$ na debelo dobre gozdne zemlje. V to zemljo vtaknejo vzkativšo bučno peško. Dobro je dve ali tri peške vsaditi ter pozneje slabejše rastline izruvat. Kakor hitro rastlina nastavi sad, puste le en poganjek z najlepšo bučo, drugo pa porujejo in potrgajo. Ostali buči pa podlože

desko, da zaprečijo gnilobo. Ako se pozneje zopet narede stranski poganjki, potrgajo tudi nje. Na ta način se daje pridelati velikanske buče, ki so neverjetno težke.

* **Kako vkuhanu sadje v steklenicah zamašiti.** Vsaka gospodinja, ki si napravlja vkuhanega sadja za zimo, ve, koliko sitno je zamaševati steklenice, napolnjene s sadjem. Dosedaj navadno zamaševanje z mehirjem, pergamentnim papirjem itd. ni le zamudno in sitno, ampak tudi slabo, ker ostane v steklenici vendar manj ali več zraka, ki je vzrok, da se kvari sadje. Po novem načinu se pa sadje že poprej primerno skuha v skupni posodi ter se potem že kuhano dene v steklenice ali se pa kuha v odprtih steklenicah. Bodi si prvo ali drugo vsaka steklenica mora biti po dokončanem kuhanju do pol centimetra pod robom napolnjena. Nato se vzame navadna, čisto bela smola ali pa kolofonija, katera se je raztopila pri ognji, ter se z njo steklenica zalije do roba. Smola se strdi ter naredi zamah, kateri vkuhanu sadje popolnoma zavaruje zraku. Kadar hočemo sadje rabiti, vzamemo v vroči vodi namočeno cunjo ter ovijemo ž njo steklenico okoli smole za malo časa, in kmalu se odleči smoleni zapah od steklenice. — Sadje se ne navzame prav nič smolnega duha ter se leta in leta obdrži.

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

91.

Težave prvega poljedelstva. De Candolle in Darwin.

Kar se zná o starosti poljedelstva, narisali smo v poprejnem članku z zelo splošnimi črtami. Videli smo, da je poljedelstvo mnogo starejše od same povesti človeške, in da je še le ž njega pognal ves ostali napredek. No s tem še nismo se dotaknili vseh onih zanimivih vprašanj, katera bi nam imela razjasniti sam začetek poljedelstva. Kako je človek do tega prišel, da žitarice vzgaja? Kje jih je našel? Kje je prva domovina pojedinim žitaricam? Vrlo so to zanimiva vprašanja, pa če tudi ne moremo še danes na vsako vprašanje jasno odgovoriti, vendar ne smemo molčé mimo iti. Uže ono, kar se je do danes odkrilo, služi človeškemu umu na čast, in ves ta uspeh nam jamči, da hočemo kedaj tudi v tem na čistem biti.

Ako narod tudi ob lovu živi, vendar se pogosto dogaja, da ljudje včasih posežejo po plodovih v gozdu, po semenju in korenju na livadi. Ako ti proizvodi tudi niso vselej sami na sebi tečni in redilni, vendar človeka dosti potov potreba prisili, da po njih seže. No od tega

pobiranja pa do redovitega vzgajanja onih bilin, s katerimi bi se človek mogel hraniti, velika je še daljava. Za vzgoj bilja je treba potrpežljivosti in tudi delavnosti. Narav človeška se nikdar rada ne ukvarja z dolgim in utrudnim delom. Četudi lov in ribarenje ne podaje vselej redovite in gotove hrane, vendar je eno in drugo zanimljivejše od težavnega poljskega dela. Vidimo to pogosto tudi dandanes pri naobraženejših ljudeh, kaj še le pri divjakih. Prvi početki poljedelstva so zelo težavni. Vojske in lovi so gotovo mnogo potov uničili vse trude. Nevošljivost sosednega plemena je brez dvojbe tudi mnogo potov motila prvi začetek poljedelstva. Vse to nam jasno prikazuje, da se človek ni od svoje dobre volje poprijel poljedelstva, primorala ga je velika sila in potreba. Pa tudi ta prvi začetek bi bil gotovo človek zopet opustil, da ni bilo skušenih in uglednih ljudi, kateri so svojemu plemenu svetovali, naj se drži gotovejšega dela, če tudi težavnejše. Kitajska povest nam pripoveda, kako je sam cesar moral izdati zapoved, katere bilini se morajo sejati, in da spomin na to zapoved ne mine, odredil je nabožni praznik v ta namen.

Biline, katere je človek počel vzgajati, našel je po livadah in gozdih. Izmed 120.000 raznih vrst, ki jih poznamo, izbral si je človek v vsem, ako ne računamo uresnega cvetja, 247 vrst bilin, in jih je v svojo korist vzgojil. Med temi kulturnimi bilinami ni niti 20 žitaric. Vse te vrste so rasle nekdanje divje, in vendar ne moremo dandanes mnogim njihovih praroditeljev v prirodi oslediti. Mi še dandanes ne znamo, ali so te divjakinje s površja zemlje zginile, ali so se z vzgojevanjem tako znamenito spremenile, da nič več niso podobne svojim praroditeljem. Velim, da tega ne znamo, ker se znameniti učenjaki v tem ne morejo še zediniti. Glasoviti Darwin trdi, da so se vse biline v človeškeji skrbi tako spremenile, da nam je v prirodi zelo težko najti njihove divje roditelje. Ali ž njim se ne slaga francoski botanik Alfonz de Candolle, ki je malone vse svoje življenje posvetil preučevanju kulturnih bilin. Ta učenjak trdi, da se kulturne biline niso gotovo nikdar tako spremenile, da jih ne bi mogli v divjem stanu spoznati. Nam je težko reči, kateri ima pravo. Ako so divjakinje naših kulturnih bilin imele že od naravi svoja glavna dobra svojstva, kakor sodi de Candolle, tedaj je bilo človeku mnogo lažje izbrati in najti prvih kulturnih bilin. Ako se niso te biline v veliko razlikovale od ostalih divjih bilin, kakor Darwin povdarja, tedaj je bilo človeku mnogo težje dobiti najpripravnejših vrst, pa jih s svojim vzgajanjem oplemeniti. Vsak sprevidi, da je po vsem tem zelo težko odgovoriti jasno in določno na vprašanje, kako je človek prišel do tega, da vzgaja žitarice in druge kulturne biline. Moramo tedaj priznati, da je to vprašanje dandanes še nerešeno, in najbolje hočemo učiniti, ako enostavno navedemo nazore, ki sta jih razvila Darwin in de Candolle.

De Candolle trdi, da so divjakinje naših kulturnih bilin, a vzlasti žitaric, morale jaka podobne biti svojim oplemenjenim potomkam, ako tega ne bi bilo, tedaj se ne bi ljudje nánje ozirali, a kamo še le za hrano jih vzgajali. Tudi divjaki, ki so najdalje zaostali, veli on, poznajo biline svoje zemlje. Avstraljci Patagonci ne mislijo na to, da bi poskuse delali s takovimi bilinami, o katerih menijo, da niso koristne, da se ž njimi ne bi človek pomagal. Na to odvrča Darwin, da se de Candolle pred kot ne ni oziral na izvestja raznih potnikov, kateri pripovedajo, kako kukavno hrano več potov divjaki nabirajo in uživajo. Divjaki v Avstraliji nabirajo, kedar pritisne glad, vsakovrstne biline in jih na razne načine kuhajo, ker menijo, da hoče potem škodljiva bilina postati redilnejša. V južni Afriki jedó ljudje ob gladi raznovrstne sadeže in sočno perje, a vzlasti mesnato korenje. Toraj poznajo tudi divjaki svojstva mnogih bilin, ker so v gladnem letu skusili, katere biline se dajo jesti, a katere škodujejo. Velé, da divjaki ob pomanjkanju pazijo na živali, vzlasti na opice, da vidijo, s katerimi bilinami se one hranijo. Ako premostimo življenje divjih narodov, pravi Darwin, tedaj bomo radi verovali, da so tudi naše žitarice morale biti nekdanje zelo neugledne. Črnci v osrednji Afriki gredó vsakega leta nabirat seme neke divje trave. To isto pripoveda potnik Livingstone, in potrjujejo tudi mnogi drugi potniki afriški. Tudi v Ameriki so našli že več potov, kako siromašne ženske po livadah nabirajo zrelo seme raznih trav, in v Avstraliji se to osobito pogosto godí.

Tudi prastari stanovniki švicarskih stavb na kolji so nabirali razne neokusne divje biline. In marsikatera ta neugledna divja bilina, katera se ni z ničim odlikovala, postala je s časom koristna kulturna bilina. Z vsega tega izvaja Darwin, da niso vselej izredna svojstva morala na bilini biti, da jo je človek začel vzgajati. V sili in potrebi je nabiral človek vse, kar je v prirodi našel, in pri tem je postajal vse izkušenejši. Z dolгими in težavnimi poskusi je našel, katera bi mu bilina mogla biti koristnejša, in prvi korak, ki ga je človek v kulturi učinil, bil je ta, da je takih bilin okoli svojega zavetišča posadil in posejal. Livingstone je videl pri nekem afriškem divjem plemenu, kako so kedaj pa kedaj ljudje to ali ono divje sadno drevo v bližino koč zasadili, česar drugej ni nikjer našel. Drugi znamenitejši napredek je bil, kedar je človek v bližino svoje koč posejal seme divjih bilin, katerih je ob potrebi po livadah iskal. Zemlja okoli koč pri divjakih navadno je po nekoliko nagnjena, in v takej prsti se je mogla divja bilina preje ali sleje nekoliko oplemeniti. Tudi med divjimi bilinami se je našla kedaj pa kedaj po katera bolja povrstica, pa je jo mogel kateri starejši in skušenejši človek med divjimi opaziti, presaditi ali njeno semo posejati. Da se je to moglo dogoditi, lahko verujemo, ako pomislimo, da povse divji narodi, kateri se nikdar s poljedelstvom ne bavijo, vendar pazijo na

biline, kakor na svoje dobrotnice. Divji Avstraljci imajo zakon, da se ne smé izkopati po cvetanju nobena bilina, katera seme rodi, in potniki pripovedajo, da se divjaki tega vedno drže.

Avstralija in južna Afrika niste izveli nobene kulturne biline, a de Candolle meni, da je to samo zato, ker te zemlje nimajo nobene divjakinje, katera bi uže od naravi imela očita dobra svojstva. On meni, da divjaki v teh zemljah niso tako topi in neskušeni, da jih ne bi moglo vsaj pomanjkanje prisiliti, da začno pojedine biline vzgajati. Najglavnejši je to razlog, ki ga je de Candolle za svoje mnenje navel. Neugledna svojstva teh bilin so vzrok, da tudi doseljeniki evropski niso nobene tamošnje biline vzgojili in oplamenili. V Avstraliji spominjajo preko 100 raznih bilin, s katerimi se ljudje ob gladu prehranjujejo, pa vendar nobene teh bilin človek ni vzgojil, in to samo zato, ker ni, kakor de Candolle meni, našel na njih takih dobrih svojstev, da bi jih bilo vredno vzgajati. No Darwin tolmači te pojave vse drugače. Ako so naše kulturne biline v Evropi in Aziji s svojimi dobrimi svojstvi uže kot divjakinje rasle, tedaj bi bilo zelo čudno, da uprav Avstraliji in južnej Afriki ni priroda niti jedne koristne biline darovale, dočim je Evropo in Azijo s tolikim obiljem osrečila. Tega Darwin ne veruje, temveč meni, da so tamo ljudje sami krivi, ker se niso vzgajanja bilin lotili.

Tako protivno sodita ta učenjaka. V enem pa se zlagata oba, namreč v tem, da je potreba bila, ki je človeka spodbola, da je začel biline vzgajati, da je v potrebi in v pomanjkanju prvi začetek poljedelstva.

Naši dopisi.

Dobrova dné 19. novembra. (*Cesarska slavnost.*) Včeraj dne 18. t. m. bil je za tukanjšnjo faro, osobito šolsko občino, zares dan, kakoršnega je Bog sam naredil. Obhajali smo prav lepo in na dostojen način zgodovinski praznik 40letnice cesarjeve. 250 otrok zbralo se je ob 1/2 9 uri zjutraj v lepo okinčani sobi II. razreda, točno ob 9. uri pride naš gosp. okrajni glavar Ivan Mahkot, ter so ga pri prihodu pozdravili zastopniki župnije, županstva in šole. Dnevni spored vršil se je takole: Zapela se je najpred pesem: „Veselje čuje se povsod“ vsi odstavki. Potem popisali sta učenki II. razreda: Albina Belé in Helena Prebil na kratko a kaj ginljivo zgodovino 40letnega očetovskega vladanja cesarjevega. Potem sledi slavnostni govor g. okrajnega glavarja; v kratkih jedrnatih potezah narisal je blagi gospod kaj ginljivo pomen tega dneva, navduševal mladino, da naj bode Bogu in cesarju zvesta do konca življenja svojega. Vse besede vrlega govornika segale so mladini in drugim navzočim globoko v srce. Potem zapelo se je še čvetero drugih pesmic; na kar šlo se je

k slovesni službi božji v domačo farno cerkev. Govor p. n. gospoda Iv. Bizjana, kurata v c. kr. kaznilnici Begunjski bil je izboren.

Po slovesni sv. maši bila je zahvaljena pesem. Prec po božji službi zbere se zopet šolska mladina, krajni šolski svet z občinskim odborom vred v zgoraj imenovanj šolski sobi. Gospod deželni glavar dr. Jos. Poklukar ogovori v kratkem govoru šolsko mladino, med katerem mu ta slovesno obljubi, da bode Bogu, cesarju in domovini do konca svojega življenja zvesta ostala.

Na to sledilo je obdarovanje šolske mladine; najpreje bili so z lično vezanimi knjigami in molitveniki obdarovani oni učenci in učenke, kateri so se v pretečenem letu na tej šoli odlično učili — na število 50 otrok. Potem bili so obdarovani pridni fantiči sadjerejčki z Pircevo knjigo „Vrtnarstvo“ skupaj 9 dečkov. Vsi drugi šolski otroci bili so pa potem obdarovani sé spominki „Naš cesar“ (Belé), „Cesar Franc Jožef I. (Tomšič) in „Spomenica“. Med ubožnejše razdelilo se je potem tudi še 40 1/4 goldinarskih kosev, a 5 najboljših sadjerejčkov prejelo je vsak po en srebern goldinar.

Ko je obdarovanje bilo dokončano, zapela sta se prvi in zadnji odstavek cesarske pesmi, potem se pa zaorilo (kot preje tudi uže med slavnostnim govorom g. c. kr. okrajnega glavarja) presvitlemu cesarju trikratni navdušeni „slava“!

Učenka Albina Bele zahvali se gosp. okrajnemu glavarju tako-le:

Preblagorodni okrajni glavar!

V imenu vseh učencev in učenk naše šole izrekam Vam preiskreno in presrečno zahvalo za visoko čast, katero nam ste skazali in pa za očetovsko ljubezen, kojo ste nam v toliki meri danes dejansko javili.

V znak te istinite hvaležnosti naše do Vas, blagorodni gospod in pa neomahljive udanosti in zvestobe preuzvišenej hiši Habsburški, katero naj nam mili Bog do konca sveta ohrani in kojey bodemo vedno prepokorni in najzvestejši podaniki ostali, izvolite premilostno sprejeti tale mali naš spominek!

Bog Vas živi, blagoslovi in ohrani!

Klanjamo se Vam največjem poštovanjem.

S tem bila je šolska slavnost dokončana okolu 1/2 1 ure popoldne.

Za dalnji dnevni spored skrbela je na široko znana gostoljubnost našega prečastitega g. župnika Jerneja Babnika, katere pa tukaj natančneje opisoval ne bodem. Ime g. kučigazde uže samo kaže, da je bilo vse izborna. Pri tem vršila se je napitnica g. župnika na presvitlega cesarja; odgovoril jej je gospod okrajni glavar Mahkot.

Da so se mogli tukajšnje šole otroci tako pošteno obdarovati, pripomogli so sledeči dobrotniki:

1. Občinski odbor nakazal je iz občinske blagajnice bil 20 gld.